

- 52. Wołyn. – 1936. – № 24.
- 53. Wołyn. – 1936. – № 30.
- 54. Wołyn. – 1937. – № 33.
- 55. Wołyn. – 1938. – № 51.
- 56. Ziemia Wołyńska. – 1929. – № 24.
- 57. Ziemia Wołyńska. – 1929. – № 43.
- 58. Ziemia Wołyńska. – 1930. – № 1.
- 59. Życie Wołynia. – 1924. – № 10.

УДК 930.1.7.045(477)

Віктор Карпов

Символіка військового формування Карпатської України – Карпатської Січі

Розглянуто військову українську національну символіку Карпатської України 1938 р. Військо мало власну символіку – однострої сіро-зеленого кольору, шапку, кітель, сорочку, відзнаки рядового і сержантського складу; існувала також жіноча військова уніформа.

Ключові слова: Карпатська Україна, національна символіка, військова уніформа, відзнаки.

Карпов В. Символика военного формирования Карпатской Украины – Карпатской Сечи. Рассматривается военная украинская символика Карпатской Украины 1938 г. Армия имела собственную символику – униформу серо-зелёного цвета, шапку, китель, рубашку, знаки различия рядового и сержантского состава, существовала также женская военная униформа.

Ключевые слова: Карпатская Украина, национальная символика, военная униформа, знаки различия.

Karpov V. The Symbolism of a Military Formation of the Carpathian Ukraine – Carpathian Sich. This article is about the military symbolism Ukrainian Carpathian Ukraine in 1938. Army had its own symbols - uniform gray-green, hat, jacket, shirt, insignia privates and sergeants. There was a female military uniform.

Key words: Carpathian Ukraine, national symbols, military uniforms, insignia.

Постановка наукової проблеми та її значання. Актуальність теми визначається сучасними проблемами творення української національної символіки, яка має враховувати попередній досвід різних регіонів України.

Мета і завдання публікації – дослідити особливості військової символіки Карпатської України у 1938 р.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Символіку Карпатської Січі – військового формування Карпатської України – недостатньо досліджено з історичного погляду. Хоча матеріали щодо цієї тематики зберігаються у Державному архіві Закарпатської області, все ж публікації трапляються вкрай рідко. Питань символіки торкалися Я. Семотюк, А. Гречило, В. Сергійчук та ін. У системі військової символіки України історія символіки військового формування Карпатської України – Карпатської Січі – важлива, оскільки пояснює традиції виникнення та використання таких елементів українського військового костюма, як шапка-мазепинка, котильйон та ін. Карпатська Січ попри те, що не була регулярною армією, мала свій характерний крій однострою, оздоблений знаками розрізнення. Дослідити історичні передумови, традиції української військової символіки загалом неможливо без вивчення символіки Карпатської Січі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Рутенія, або Підкарпатська Русь, – це офіційна назва території Закарпаття за Сен-Жерменським мирним договором від 10 вересня 1919 р. У цьому договорі закріплено результати розпаду Австро-Угорської імперії та виникнення нової держави – Чехословацької Республіки, до складу якої на правах автономії входила Підкарпатська Русь. Назву Карпатська Україна за ініціативою Августина Волошина, керівника уряду Підкарпатської Русі, було започатковано 30 грудня 1938 р. У цей час на основі пожежно-спортивного руху Закарпаття й постає військове формування автономії у складі федеративної Чехословацької Республіки, яке отримало назву Організація народної оборони «Карпатська Січ» [1, с. 27]. Ці події відбувалися на фоні кризи державності Чехословацької Республіки, пред'явлення їй територіальних претензій з боку Німеччини, Угорщини та Польщі, які вважали цю республіку штучно

утвореною державою без сталих історичних традицій державності і, відповідно, прагнули позбавити її права на існування, а отже і права на існування навіть автономної Карпатської України [2].

За статутом Організації народної оборони «Карпатська Січ», затвердженим Міністерством внутрішніх справ уряду Підкарпатської Русі 10 листопада 1938 р., право носити однострій та відзнаки мали лише дійсні члени організації, які після тримісячного військового вишколу і складення січової присяги отримували січову виказку – документ, що посвідчував проходження військової підготовки [1, с. 86].

12 листопада цього ж року Головний командант ОНОКС Д. Климпуш підготував проекти одностроїв і відзнак рядового та старшинського складу Карпатської Січі, серед яких проекти шапки-мазепинки, кітеля, сорочки, плаща, штанів і чобіт рядового та старшини, проекти відзнак на шапку та рукави для гурткового, провідника, кошового, члена ради, члена команди, команданта, проекти відзнак для старшого січовика, десятника, чотаря, сотника й отамана. Основним кольором однострою був сіро-зелений. Головною вимогою, яка висувалася до проекту січового однострою під час його створення, була кардинальна відмінність від чехословацької армії.

Розглянувши звернення Головного команданта Карпатської Січі, 17 листопада 1938 р. прем'єр-міністр А. Волошин дозволив членам Карпатської Січі носити формений однострій та відзнаки, внісши певні зміни. Зокрема, він заборонив носити однострій із закритими комірами, схожими на військові однострої чехословацької армії, зазначивши натомість, що коміри уніформи січовика мають бути відкритими, як у формі пластунських старшин. Заборонено було й кишені на грудній частині уніформи січовика. Однострій Карпатської Січі за кроєм та кольором мав суттєво відрізнятись від уніформи чехословацької армії [1, с. 27].

Відкритий комір та сорочка з краваткою надавали уніформі Карпатської Січі досить елегантного й акуратного вигляду, це сформувало цілком оригінальний і самобутній тип військового однострою в історії українських військових формувань ХХ ст. Шапка-мазепинка відрізнялася від аналогічних головних уборів українських збройних формувань та парамілітарних організацій першої третини ХХ ст. більш довгим навушником та шкіряним ремінцем із двома пряжками, який закріплювався зверху шкіряного або лакованого дашка. Замість кокарди до шапки пришивали синьо-жовту стрічку.

Згодом відзнаки у вигляді прямокутних смужок різного кольору на шапці та рукавах було замінено зірочками на знімних погонах, що надало уніформі Карпатської Січі більш військового характеру. Погони обшивалися золотистими кантами і вирізнялися формою. Окрім цього, було розширено систему військових звань, що більше відповідало стандартам військової структури.

Уніформа Карпатської Січі містила в собі національну традицію у способі обмундирування й знаках розрізнення українських військових формувань та парамілітарних організацій першої третини ХХ ст. Увібравши в себе чимало елементів із мундирів регулярних армій сусідніх держав, напіввійськових організацій та українських військових формацій періоду Визвольних змагань 1917–1921 рр., однострій ОНОКС набув цілком самостійного та завершеного вигляду. Проте він мав низку особливостей, які відрізняли його від мундирів інших українських збройних формувань ХХ ст.

У березні 1939 р. на зібрані кошти було закуплено 150 комплектів січових одностроїв, якими обмундировано дві сотні січовиків у Хусті. На той час кількість уніформованих членів Карпатської Січі у Хусті досягла 300 осіб [1, с. 97]. Однак загальну кількість Карпатської Січі не встановлено, хоча відомо, що в усіх селах та містечках були сформовані загони, число вояків у яких іноді досягала 500–1000 осіб [2, с. 283]. На II з'їзді Карпатської Січі у столиці Карпатської України місті Хусті відбувся парад, у якому взяло участь десять тисяч січовиків [3, с. 468]. Більша частина січовиків одягалася у цивільне. Часто траплялися змішані форми, коли до цивільного одягу додавався один або декілька елементів військового однострою (шапка-мазепинка, кітель, сорочка з краваткою чи штани типу галіфе).

У Карпатській Січі існував чоловічий та жіночий військові однострої. До однострою жінок належали шапка-мазепинка без дашка, сорочка з краваткою, кітель із нижніми кишенями, шкіряний ремінь, довга (нижче колін) спідниця, колготи і туфлі. Жінки не мали старшинських звань і не використовували відзнак. У зв'язку з тим, що в «жіночій Січі» ще більше відчувалася нестача повного комплекту уніформи, більшість жінок ходила в цивільному вбранні або, як і чоловіки, використовувала лише окремі елементи військового однострою – шапки-мазепинки, спідниці, сорочки з краваткою чи кітеля [1, с. 92].

У Карпатській Україні не існувало єдиної налагодженої системи виготовлення січових уніформ, тому при кожній новій закупівлі партії одностроїв їх певним чином видозмінювали. Так, наприклад, в

одних членів Карпатської Січі дашок шапки-мазепинки був виготовлений зі шкіри, а в інших – із пластмаси. Поряд із уніформою сіро-зеленого кольору користувалися також сіро-голубими одностроями.

Відзнаками у старшин слугували синьо-жовті обшлагги (з двома жовтими і однією синьою смугою) і жовті галуни на кінчиках навушників шапки-мазепинки. Ширина галуна на шапці-мазепинці залежала від рівня організаційної посади того чи того старшини. Інколи старшинам на коміри кітеля нашивали ромбики із золотистими кантами. Особливими відзнаками були нарукавні нашивки із зображенням націоналістичного тризуба, який, на відміну від тризуба святого князя Володимира Великого, замість середнього зуба мав зображення меча.

Система військових звань та функціональних посад у структурі Карпатської Січі мала багато запозичень з Української галицької армії та Легіону українських січових стрільців. І це не дивно, адже багато членів штабу Карпатської Січі були колишніми старшинами армій УНР та УГА. Інколи поруч з усталеною січовою системою рангів використовувалися відповідні назви із системи звань чехословацької армії, оскільки значний відсоток старшинських кадрів січовиків становили також українські офіцери чехословацької армії.

Нагородної системи у формуваннях Карпатської Січі не було встановлено. Однією із цікавих відзнак у Карпатській Січі були вироби з бісеру, так звані котильйони – нагрудні знаки, які позначали приналежність січовика до певної окружної команди. Вони були своєрідними відзнаками-оберегами. Їх виготовляли жінки, мистецьки оздоблюючи орнаментами та візерунками. Традиція використання котильйонів перейшла від Легіону УСС та продовжилася у Карпатській Січі, а згодом і в Українській повстанській армії [4, с. 155].

Військове формування Карпатської України – Карпатська Січ – пройшло бойове випробування 14 березня 1939 р. у боях із чехословацькими частинами у Хусті, угорським військом під Горондою та Страбичовим, у битві на Красному полі 16 березня 1939 р., із Військом Польським у районі міста Ужжа, проводило партизанські дії у краї. Січовики овіяли себе славою незламних борців за незалежну Українську державу в Карпатах.

З нагоди 30-ї річниці від дня проголошення незалежності Карпатської України у 1969 р. Центральний провід Братства карпатських січовиків у Торонто під головуванням Степана Росохи, учасника боїв за незалежність Карпатської України, випустив Хрест карпатських січовиків. Автор відзнаки – Юрій Подлуський. За основу символу пропам'ятної відзнаки взято трилистний хрест срібного кольору, з тонкою золотою пружкою, що відповідав усталеним народним уявленням українців на форму символічного позначення тризуба на території Закарпаття до початку ХХ ст. [2, с. 286]. Посередині хреста розташовано герб Карпатської України, а зверху щита герба – тризуб св. Володимира Великого із хрестом на середньому зубі. На реверсі щита надпис: «Карпатська Січ 1938–1939» та зображення шапки-мазепинки [5, с. 18].

Висновки. Вивчення символіки Карпатської України відкриває сторінку творення української державності, коли національні символи відігравали роль мобілізуючого морального чинника нації.

Джерела та література

1. Пагіря О. Карпатська Січ: військове формування Карпатської України / О. Пагіря. – К. : Темпора, 2010. – 152 с.
2. Кравцевич-Рожнецкий В. Украинские военные знаки отличия первой половины XX века / В. Кравцевич-Рожнецкий, В. Панасенко. – Киев : ООО «НПФ «Tanais», 2009. – С. 280–286.
3. Росоха С. Військо Закарпатської України / С. Росоха // Історія Українського війська (1917 – 1995). – Львів : Світ, 1996. – С. 468–481.
4. Пахолко С. Котильйон – оберег українських вояків (1916 – 1950-ті рр.) / С. Пахолко, О. Мартин // Військово-історичний альманах. – 2006. – Ч. 2(13). – С. 155–157.
5. Семотюк Я. Українські військові нагороди / Я. Семотюк. – 2-ге допов. вид. – Торонто : [б. в.], 2004. – 64 с.